

Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos reforma

Gediminas Kazėnas

Mykolo Romerio universitetas,
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Bendroji žemės ūkio politika (toliau – BŽŪP) buvo viena svarbiausių kuriamo Europos bendrijos projekto sudėtinių dalių. Jos svarbą lėmė kelios priežastys: maisto produktų stygius pokario Europoje, siekis skatinti ūkininkų ūkių modernizaciją bei efektyvumą, didelė dirbančiųjų dalis šiame sektoriuje. Žemės ūkis, intensyviai remiamas, sparčiai plėtojosi, todėl užsibrėžti tikslai buvo greitai pasiekti ir Europos Bendrijos šalių rinkose atsirado žemės ūkio produktų perteklius. Kartu EB šalyse susiformavo įtakinga žemdirbių interesams atstovaujanti lobistinė grupė, kuri priešinosi radikalesnei žemės ūkio politikos reformai.

Sukurtos rinkų apsaugos priemonės lėmė, kad Europos Sąjungos (ES) žemės ūkio produktų rinka tapo atskirta nuo pigesnės trečiųjų šalių produkcijos, o savosios žemės ūkio produkcijos pertekliui parduoti užsienio rinkose teko skirti dideles eksporto subsidijas. Tai kėlė vartotojų nepasitenkinimą dėl didelių maisto kainų, o prekybos partnerių ir PPO – dėl prekybos iškraipymų ir besivystančių šalių ūkininkų žlugdymo. Dėl to EB šalyse brendo BŽŪP reformos būtinybė.

Vidinės ir išorinės priežastys lėmė, kad pirmoji BŽŪP reforma, šiek tiek liberalizavusi sistemą, buvo įgyvendinta 1992 m. Antroji reforma „Darbotvarkė 2000“ numatė tolesnes ES agrarinės politikos liberalizavimo gaires iki 2006 m. Iš esmės ji buvo ankstesnės reformos tęsa, tačiau daug radikalesnė ir žemės ūkio ekonominius augimo aspektus laipsniškai transformavo į kaimo plėtrą. Ta pačia linkme numatoma įgyvendinti BŽŪP reformą ir po 2006 m.

Pagrindinės sąvokos: bendroji žemės ūkio politika, reforma, žemės ūkio produktų rinka.

Keywords: common agricultural policy, reform, agricultural market, organisation.

Ižanga

ES bendroji žemės ūkio politika yra viena iš labiausiai integruotų ir reglamentuotų ES politikų. Tai lemia, kad šią politiką formuojant ir įgyvendinant ES nacionalinių vyriausybių kompetencija yra smarkiai apribota ir didžiausią įtaką čia turi ES Komisija. Tačiau didelis centralizavimas ir reguliavimas daro BŽŪP be galo painią ir sudėtingą. Nors ES BŽŪP buvo kuriama maisto problemoms spręsti ir pasiekė reikšmingų teigiamų poslinkių, tačiau vėliau ji tapo savo pačios sėkmingos politikos auka.

Šiame straipsnyje nagrinėjama ES BŽŪP raida, priežastys ir pasėkmės, lemiančios tolesnę reformą ir pritaikymą prie kintančių ekonominių sąlygų. Straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama paskutinio ES programavimo laikotarpio (2000–2006) „Darbotvarkė 2000“ reformai, kurios sprendimai svarbūs naujosios ES šalims, tarp jų ir Lietuvai.

Tyrimo objektas yra ES BŽŪP, ypač jos pokyčiai globalizacijos ir besiplečiančios ES sąlygomis.

Šio straipsnio **tikslas** – įvertinti ES bendrosios žemės ūkio politikos veiksmus, sukėlusius jos transformaciją nuo žemės ūkio ekonominio augimo iki kaimo plėtros.

Tiriama taikant šiuos metodus: dokumentų ir statistinės informacijos analizės, loginių abstrakcijų, loginius analitinius, lyginamuosius, sisteminus.

Bendrosios BŽŪP raida

Antrojo pasaulinio karo metu Europoje buvo sugriauti ne tik šalių miestai ir pramonės įmonės, bet smarkiai nukentėjo ir kaimai, valstiečių ūkiai. Po karo smarkiai krito žemės ūkio gamybos lygis ir Europoje gyventojams trūko maisto produktų, o pramonei žaliavų. Be to, iki karo pradžios, ypač pietinėse Europos valstybėse, žemės ūkyje dirbo labai didelė šalies gyventojų dalis. Pavyzdžiui, Prancūzijoje, pasirašant Romos sutartį (1957),

žemės ūkyje dirbo 25 proc., o Italijoje – 35 proc. visų dirbančiųjų.

Įvertinus tuometinę EB šalių padėtį maisto rinkoje bei ūkininkų pajamas, kuriamos Europos bendrijos BŽŪP tikslai išdėstyti Romos sutarties 39 straipsnyje, kuriame numatyta:

- remiant techninę pažangą ir racionalią žemės ūkio gamybos plėtrą bei optimalų gamybos veiksnių naudojimą, padidinti žemės ūkio gamybą;
- didinant žemdirbių pajamas, užtikrinti jų pragyvenimo lygį;
- stabilizuoti rinkas;
- užtikrinti stabilų žemės ūkio produktų tiekimą;
- garantuoti, kad maisto produktų kainos būtų prieinamos visiems vartotojams.

Siekiant šių tikslų Romos sutarties 40 straipsnyje numatytos šios bendros rinkų organizavimo priemonės:

- bendros konkurencijos taisyklės;
- privalomas nacionalinių rinkos organizavimo institucijų veiklos koordinavimas;
- bendros Europos rinkos organizavimas.

Kadangi šios priemonės sutartyje nebuvo detalizuotos, vėliau buvo įgyvendinamos atskirais susitarimais.

Integruoti atskirų šalių (tuomet EB sudarė Italija, VFR, Prancūzija, Olandija, Belgija ir Liuksemburgas) žemės ūkį į bendrą rinką buvo sunkus uždavinys, nes kiekvienos šalies žemės ūkio politika buvo skirtinga. Vokietija, Prancūzija, Italija labiau protegavo savo ūkininkus ir vykdė protekcionistinę politiką, tuo tarpu Belgija ir Olandija vykdė liberalesnę politiką. Tačiau akivaizdu, kad bendra žemės ūkio politika gali būti įgyvendinta tik tuomet, kai visoje erdvėje veiks bendri rinkos organizavimo principai. Tokie principai buvo įtvirtinti pirmuosiuose BŽŪP teisės aktuose, kurie galioja ir šiandien, t. y.:

- bendra žemės ūkio produktų rinka;
- pirmenybė Bendrijos šalims;
- finansinis solidarumas.

1962 m., derantis dėl bendros grūdų rinkos kūrimo, buvo susitarta ir dėl šios rinkos reguliavimo priemonių, kurios vėliau buvo panaudotos ir kitų produktų rinkoms kurti. Prie tokių priemonių priskirta:

- **tikslinė kaina** – tai teorinė kaina, kuri turėtų garantuoti pakankamas ūkininko pajamas. Ji nustatoma kiekvienais metais. Siekiama, kad tikslinė kaina būtų tokia, kurią galima taikyti rinkoje esant suderintai pasiūlai/paklausai ir normalioms laisvosios konkurencijos sąlygoms. Faktiškai tikslinė

kaina ES šalyse nėra taikoma, tačiau ja remiantis skaičiuojama intervencinė kaina. Todėl praktikoje tikslinės kainos greitai prarado reikšmę, išskyrus atvejus, kai buvo naudojamos kitiems skaičiavimams;

- **intervencinė kaina** – tai kaina, kuri garantuojama gamintojui superkant jo produkciją į intervencinius fondus. Kai produkto kaina nukrinta žemiau šios nustatytos intervencinės kainos, intervencinės agentūros gali pradėti supirkinėti produkciją ir taip garantuoti gamintojui minimalų kainų lygį. Intervencinis pirkimas finansuojamas iš Europos žemės ūkio garantijų ir orientavimo fondo (EŽŪGOF) garantijų dalies;
- **slenkstinė kaina** ties Bendrijos siena – tai minimalios importo kainos, neleidžiančios patekti į Bendrijos rinką pigesniems produktams iš trečiųjų šalių. Jei įvežamas produktas pigesnis už nustatytą slenkstinę kainą – mokamas importo mokestis. Šis mokestis patenka į ES biudžetą ir iš jo vėliau mokamos eksporto subsidijos. Slenkstinė kaina buvo įrankis, užtikrinantis „Bendrijos pirmenybę“;
- **eksporto subsidijos** (oficialiai vadinamos kompensacijos) sudaro galimybę Bendrijos žemės ūkio gaminius be nuostolių parduoti trečiųjų šalių rinkose, kur kainos mažesnės negu EB šalyse. Eksporto subsidijos padengia kainų skirtumą, esantį tarp vidaus rinkų kainų lygio ir eksporto rinkų kainų lygio.

Grūdų rinkos organizavimo priemonės tapo modeliu kitų rinkų organizavimui. Skirtumai priklausė tik nuo produkto specifikos ir rinkos. Vėliau buvo įdiegta dar viena priemonė – „žalieji kursai“ (*green rates*). Tai buvo išmokos, skirtos kompensuoti skirtumams, susidariusiems konvertuojant nustatytas bendrąsias kainas į nacionalines valiutas. Ši priemonė lėmė dar didesnę kainų didėjimą bei sukėlė dideles komplikacijas prekybininkams, todėl jos vėliau buvo atsisakyta.

Minėtos rinkų reguliavimo priemonės lėmė, kad gamintojų pajamos daugiausia buvo užtikrinamos apsaugant vidaus rinką ir dirbtinai palaikant kainas. Garantuotos kainos panaikino rinkos riziką, susijusią su žemės ūkio produkcijos kainų svyravimais, tad gamintojai vis labiau ėmė orientotis į valstybės vykdomą viešąjį pirkimą. Žemės ūkio produkcijos rinka tapo iškreipta, neaprekiusoma nuo laisvos rinkos dėsnių. Garantuotos didelės kainos tapo reikšmingu argumentu gamintojams plėsti ir intensyvinti žemės ūkio gamybą. Tai lėmė žemės ūkio pro-

dukcijos pertekliaus EB šalyse susidarymą. Kainų gamintojams garantavimas, siekiant išlaikyti ūkininkų pajamų lygį, suponavo tokią ekonominę padėtį, kai kainos negalėjo būti mažinamos, bet tik didinamos. Šitokia politika lėmė nuolatinį kainų didėjimą, dėl to atitinkamai didėjo BŽŪP finansavimo našta. Prieita iki to, kad 1968 m. išlaidos BŽŪP finansuoti siekė net 85,7 proc., o 1978 m. – 78,3 proc. viso ES biudžeto.

Tokia politika Europos Sąjungoje dirbtinai palaikė dideles maisto produktų kainas. Kai kurių ekspertų teigimu, maisto produktų kainos yra apie 25 proc. didesnės nei būtų nesant BŽŪP. Be to paškėjo, kad 80 proc. visos paramos gavo apie 20 proc. žemdirbių, t. y. daugiausia naudos tokia politika davė stambiams ūkininkams, tuo tarpu smulkieji ūkiai turėjo tenkintis šios paramos likučiais. Tai akivaizdžiai prieštarauja sveikai logikai, nes stambūs ūkininkai yra konkurencingesni ir be paramos. Neproporcingai palanki BŽŪP buvo (ir tebėra) ir kai kurioms ES šalims, pavyzdžiui, Prancūzijai, Ispanijai ir Portugalijai. Šioms šalims būdavo skiriamos didelės sumos žemės ūkiui mažinant finansavimą kitoms šalims.

Buvo akivaizdu, kad toliau taip tęstis negali ir yra reikalinga BŽŪP reforma. Pirmoji reforma buvo numatyta Komisijos 1968 m. paskelbtame „Memorandume dėl BŽŪP reformos, paprastai vadinamame Mansholto planu. Pagal šį planą 1972 m. buvo priimtos reformatoriškos direktyvos, įgyvendinančios tam tikrus struktūrinius pokyčius siekiant modernizuoti Europos žemės ūkį. Šia reforma buvo siekiama sumažinti dirbančiųjų skaičių žemės ūkyje (apie 5 mln. žmonių) ir padidinti ūkius iki 80–120 ha arba 40–60 karvių, arba iki kitų analogiškų ūkio dydžio rodiklių. Bendrijos dirbamos žemės plotas 1970–1980 m. turėjo sumažėti 5 mln. ha, o melžiamų karvių – 3 mln. Siekiant įgyvendinti šiuos planus buvo priimtos ir atitinkamos direktyvos. Pavyzdžiui, 72/160 direktyvoje buvo pasiūlytos metinės išmokos pasitraukiantiems iš ūkininkavimo asmenims ir premijos jauniems ūkininkams. 72/159 direktyva numatė paramą „perspektyviems“ ūkiams, galintiems plėstis ir gauti pajamas. Šios reformos susilaukė didelio ūkininkų pasipriešinimo. Tačiau dėl 1973 m. prasidėjusio ekonominio nuosmukio ekonominio pakilimo laikotarpiu sukurti planai nebuvo įgyvendinti. Neatsirado daug norinčių „pasitraukti“ iš žemės ūkio gamybos, kartu atlaisvinti žemės ūkio plotus. Dėl to ūkiai, kurie planavo plėtimąsi, nebeturėjo kur plėstis ir jų modernizacija vyko vien intensyvinimo linkme. Dėl to ne tik nesumažėjo gamyba ir kilo didelių gamtosaugos problemų. Komisijai 1980

m. teko konstatuoti, kad planas nevykšmingas ir apriboti šių priemonių taikymą.

1983 m. Komisija pasiūlė esmines BŽŪP reformas 1985 m. Jos buvo išdėstytos Žaliojoje knygoje „Bendrosios žemės ūkio politikos perspektyvos“. Šia reforma buvo siekiama subalansuoti žemės ūkio produktų pasiūlą ir paklausą. Priimtas reglamentas Nr. 797/85 numatė, kad investicinė parama galėjo būti suteikta kiekvienam ūkiui, pasiūliusiam pagerinimo planą. Buvo stengiamasi labiau prisitaikyti prie rinkos numatant investicijas į gamybos modernizavimą ir kokybės gerinimą, kad ji labiau atitiktų rinkos reikalavimus ir sumažėtų gamybos išlaidos. 1988 m. Europos Komisija sutarė, kad išlaidos žemės ūkiui neturi viršyti nustatytos procentinės ribos nuo viso biudžeto.

Pirmieji žingsniai buvo žengti 1984 m. įvedus kvotas pieno gamintojams. Reformų būtinumą skatino ir didėjantis ekologinis judėjimas. 1988 m. pradėta skatinti dirbamos žemės pūdydavimą mokant už tai pinigines kompensacijas.

1992 m. *MacSharry* reforma

Ne itin sėkminga ir ankstesnė reforma bei išlikusios aktualios problemos Europos žemės ūkį privedė prie *MacSharry* reformos, pavadintos tuometinio Europos Komisijos nario, atsakingo už žemės ūkį, vardu. Ši reforma nustatė daug mažesnes grūdų kainas ir kompensacijų už tai išmokas. Intervencinės grūdų kainos vidutiniškai buvo sumažintos 30 proc. Reformos metu numatyta apie 15 proc. sumažinti dirbamos žemės plotus. Pieno rinkoje buvo palikta ta pati kvotų sistema – numatyta, kad per 2 metus ji bus sumažinta 2 proc. Taip pat sumažinta 5 proc. sviesto intervencinė kaina. Per 3 metus numatyta sumažinti 15 proc. jautienos intervencines kainas, o nuostolius ūkininkams kompensuoti tiesioginėmis išmokomis.

1992 m. reforma įvedė ir agroaplinkosaugos reikalavimus. Buvo pradėtos mokėti kompensacijos už nedirbamą žemę. Kompensacijos dydis turėjo proporcingai priklausyti nuo nedirbamos žemės ploto. Priemokų sistema skatino ekologišką žemdirbystę. Iš BŽŪP biudžeto buvo finansuojamos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku programos.

1992 m. *MacSharry* reforma yra laikoma sėkminga, turėjusi teigiamos įtakos Europos žemės ūkiui. Tačiau tarptautinė padėtis, perėjimas prie bendros valiutos euro, didėjanti konkurencija su kitomis šalimis vertė ES BŽŪP ir toliau reformuoti. Buvo prognozuojama, kad žemės ūkio

produktų gamyba pasaulyje toliau augs, tarptautinėje rinkoje konkurencija didės ir tai lems kainų kritimą. ES su tuometiniu kainų lygiu jokiomis aplinkybėmis negalėjo sėkmingai konkuruoti. Toliau išliko perprodukcijos rizika, o tai reiškė ES biudžeto apsunkinimą ir kartu – dar didesnę ES piliečių nepasitenkinimą dėl labai didelės finansinės paramos BŽŪP.

Tolesnės BŽŪP reformos priežastys

Tuometinė žemės ūkio rėmimo sistema nepadėjo mažinti skirtumų tarp regionų: tam tikruose regionuose žemdirbystė ir toliau intensyvėjo, kartu didėjo užterštumas, dažnėjo gyvulių ligų protrūkiai ir mažėja maisto saugumas. Kaip jau minėta, didžiausią dalį pinigų, skirtų BŽŪP, gavo maža dalis stambiausių ūkininkų. Tai akivaizdžiai prieštarauja BŽŪP tikslams.

Priežastys, skatinusios tęsti pradėtas reformas, buvo tiek vidinės, tiek ir tarptautinės. Viena iš tarptautinių priežasčių – didėjanti žemės ūkio produktų konkurencija pasaulinėje rinkoje. Mažesnės pasaulinės kainos akivaizdžiai rodė, kad ES tuoj absoliučiai nebegalės konkuruoti pasaulinėje rinkoje. Tai neabejotinai lems dar didesnę vidaus perprodukciją ir biudžeto išlaidų didėjimą norint išlaikyti stabilią vidaus rinką.

Kita vertus, nepasitenkinimą kėlė prekybos partneriai. Slenkstinės kainos atskyrė ES rinką nuo pasaulinės prekybos sistemos. Tuo tarpu ES žemės ir maisto ūkio produkcijos perteklių parduodavo taikydama subsidijas kitose rinkose. Tiek globalistai, tiek ir antiglobalistai kritikavo tokią ES BŽŪP dėl to, kad ji turi labai neigiamą įtaką vargingoms šalims, kurios taip pat konkuruoja pasaulinėje žemės ūkio produktų rinkoje. Be to, BŽŪP kuria produkcijos perteklių, kuris parduodamas trečiojo pasaulio šalims, o trečiojo pasaulio šalims dėl importo mokesčių užkertamas kelias eksportuoti savo produkciją į Vakarų. Dėl to vargingų šalių ūkininkai įstumiami į bankrotą, didėja skurdas ir praraja tarp turtingų ir neturtingų šalių.

Įsipareigojimai Pasaulio prekybos organizacijai (PPO) vis labiau riboja prekybą subsidijuojama produkcija ir neabejotinai ateityje dar labiau ribos. Be viso to, ES buvo spaudžiama atverti savo rinką laisvai prekybai. Suprantama, laikydamosi senos BŽŪP ES negalėtų to padaryti, nes tai sužlugdytų jos žemės ūkį.

Kita reformos priežastis – planuojama ES plėtra Vidurio ir Rytų Europoje. Prognozuota, kad tuomet numatytoji plėtra vienoms produktų rinkoms gali turėti teigiamą įtaką, nes atsiveria

naujos rinkos, tačiau kitų produktų rinkose įtampa gali dar labiau padidėti. Tai visų pirma pasakytina apie grūdų ir kai kurių vaisių rinkas. Pavyzdžiui, Lenkija yra viena didžiausių javų grūdų ir kai kurių vaisių bei daržovių augintoja Europoje. Antra vertus, kaip jau minėta, žemės ūkis tuometinėse šalyse kandidatėse turėjo didelę įtaką tų šalių ekonomikai, t. y. jos buvo smarkiai priklausomos nuo žemės ūkio. Pavyzdžiui, Lietuvoje 1995 m. žemės ūkyje sukuriama BVP sudarė apie 10 proc. (2003 m. ta dalis sumažėjo iki 5–6 proc., tačiau tai susiję ne su žemės ūkio sukuriama BVP mažėjimu, o su spartesniu BVP augimu kitose ekonomikos srityse), tuo tarpu BVP dalies vidurkis ES-15 šalyse buvo tik apie 5 proc. Be to, ir šalių kandidačių žemės ūkyje dirbo kelis kartus daugiau žmonių nei ES-15 šalyse. Tad staigus paramos sumažinimas žemės ūkiui arba kitoks jo augimo apribojimas būtų reiškęs dalies ūkininkų verslo sužlugdymą bei pajamų šaltinio atėmimą. Tai galėjo sukelti didelės socialines problemas. Pavyzdžiui, Lenkijoje žemės ūkio sektoriuje 2000 m. dirbo 18,7 proc. visų dirbančiųjų.

Buvo ir kelios vidinės priežastys, skatinusios reformuoti BŽŪP. Tai ES piliečių nepasitenkinimas didelėmis išlaidomis BŽŪP finansuoti bei netolygus paramos pasiskirstymas tarp regionų: vienuose žemės ūkio gamyba nyko, kituose intensyvėjo didindama ekologines problemas. Aktualūs aplinkosaugos klausimai ir didėjantis visuomenės rūpestis aplinkosauga taip pat skatino plėtoti žemės ūkį labiau gamtą tausojančia linkme. Galiausiai nepasitenkinimą kėlė ir tai, kad BŽŪP buvo labai reglamentuota ir biurokратиška, tad kuo toliau, tuo sunkiau darėsi ją administruoti. Natūraliai kilo paprastumo ir skaidrumo didesnis poreikis. Todėl „Darbotvarkėje 2000“ atsirado nuostata padaryti BŽŪP paprastesnę ir suprantamesnę ES piliečiui. Ši nuostata buvo įgyvendinta daugiau laisvės suteikiant pačioms ES šalims narėms pasirenkant politikos įgyvendinimo būdus (ir taip didinant politikos decentralizaciją), tačiau laikantis tam tikrų bendrų pamatinių taisyklių.

Decentralizacija buvo susijusi ir su tuomet besiformuojančiu nauju požiūriu, kad žemės ūkis nėra vien tik maisto produktų tiekėjas. Kaimas yra ir tam tikro kultūrinio paveldo dalis, tradicijų saugotojas, todėl Europai reikia išlaikyti savitą kaimo kultūrą, gamtinę aplinką, per šimtmečius susiklosčiusius ir tapusius kultūrinį paveldu ūkininkavimo metodus ir tradicijas. Žemės ūkio įvairovę Europoje Komisija yra įvardinusi kaip pranašumą.

Europos Komisija, atsižvelgdama į tokią

padėti, parengė naują ES BŽŪP reformą, kuri buvo numatyta „Darbotvarkėje 2000“.

Darbotvarkė 2000 (Agenda 2000)

„Darbotvarkė 2000“ galutinai buvo baigta derinti ir patvirtinta 1999 m. Šiame dokumente Europos Komisija išdėstė tolesnę ES viziją XXI a. Pagrindinis šio dokumento tikslas buvo pasirengti ES būsimiems didiesiems iššūkiams: užsibrėžtos politikos įgyvendinimas ir naujų narių priėmimas išlaikant griežtą finansinę politiką.

Berlyno Taryboje buvo nuspresta tęsti BŽŪP reformas, pradėtas 1992 m., – toliau siekti didinti konkurencingumą, daugiau dėmesio skirti aplinkosaugos klausimams, užtikrinti ūkininkų pajamas ir supaprastinant įstatymus. Taigi naujos reformos tikslas buvo išplėtoti 1992 m. pradėtas reformas pakeičiant žemės ūkio produktų kainų palaikymo mechanizmus tiesioginėmis išmokomis bei pradėdant naują žemės ūkio plėtros kryptį – kaimo plėtrą.

Naujos reformos, numatytos „Darbotvarkėje 2000“, tikslai yra šie:

- didinti žemės ūkio produktų konkurencingumą vidaus ir išorės rinkose;
- įtraukti daugiau aplinkosaugos ir struktūrinių klausimų į BŽŪP;
- užtikrinti pakankamas žemdirbių pajamas;
- supaprastinti BŽŪP reglamentavimą ir decentralizuoti jos įgyvendinimą;
- pagerinti maisto saugumą;
- sustiprinti ES pozicijas naujame derybų su PPO raunde;
- stabilizuoti BŽŪP išlaidas 1999 m. lygiu;
- plėtoti kaimo plėtrą, kuri turi tapti antrąją BŽŪP ašimi. Skatinant kaimo plėtrą turi atsirasti daugiau alternatyvios veiklos ir pajamų šaltinių kaimiškose vietovėse.

Siekiant šių tikslų bus imamasi keisti atskirų produktų rinkų reguliavimą. Tai pirmiausia susiję su kainų mažinimu, ir, kita vertus, su didesniais aplinkosauginiais reikalavimais, kartu su didesniais tiesioginėmis išmokomis ūkiams bei Europos žemės ūkio garantijų ir orientavimo fondo (EŽŪGOF) administravimo decentralizavimu. Numatyta, kad valstybės narės, prisilaikant tik tam tikrų bendrų taisyklių, galės laisviau disponuoti joms skirta dalimi.

Jautiena

Tarybos reglamentas Nr. 1254/1999 dėl bendro galvijienos rinkos kūrimo sumažino intervencinę jautienos kainą 20 proc., ją pakeitė priva-

taus saugojimo bazinė kaina – 2224 eurai/t. Intervencija numatyta tik kritiniais atvejais. Dėl kainos sumažinimo gamintojams netektąją pajamų dalį numatyta kompensuoti tiesioginėmis išmokomis už gyvulį. Išmokos laipsniškai turėjo didėti. Be to, šis naujas reglamentas panaikino keletą ankstesnių reglamentų, taip supaprastindamas jautienos rinkos kūrimo teisinę bazę.

Pieno produktai

Naujas tarybos reglamentas Nr. 1255/1999 pakeitė pieno produktų rinkos kūrimą. Liko intervencinis pirkimas ir parama už produktų saugojimą. Komisija siūlė intervencines kainas sumažinti 15 proc. Tačiau Taryba nusprendė intervencines kainas pradėti mažinti tik nuo 2005/2006 ūkiniu metų motyvuodama, kad reikia pagerinti šių produktų konkurencingumą tiek vidaus, tiek išorės rinkose. Nuo 2005 m. įvedamos kasmet didėjančios priemokos už pieno kvotą bei išmokos už ganyklas (iki 350 eurų/ha). Šis reglamentas taip pat pakeitė, sujungė arba panaikino daug atskirų ankstesnių reglamentų.

Tarybos reglamentas Nr. 1256/1999 nustatė, kad nuo 2005 m. visos kvotos padidinamos 1,5 proc. tikintis, kad padidėjusi pieno gamyba lems kainos sumažėjimą. Kai kurioms valstybėms narėms (Graikijai, Italijai, Ispanijai, Airijai ir Šiaurės Airijai) numatyta skirti papildomai kvotų. Nustatoma kvotų sistema paliekama galioti iki 2007 m.

Javai

Dar 1992 m. BŽŪP reforma nustatė 3 grūdų rinkos sureguliuojimui principus: kainų mažinimas, kompensacinės išmokos, žemės atidėjimas (pūdymas; angl. *set-aside*). Tai padėjo iš dalies sureguliuoti šių produktų rinką ir padidinti gamintojų pajamas, tačiau visų problemų, ypač susijusių su aplinkosauga, nepanaikino. Komisijos vertinimu, išliekant tokiai padėčiai 2005/2006 m. grūdų derlius būtų prognozuotas apie 70 mln. t (1997/1998 m. – beveik 30 mln. t). Vienintelis būdas išvengti tokios padėties yra sumažinti gamybą, t. y. sumažinti javų plotus daugiau kaip 20 proc. Todėl Komisija nusprendė sulyginti ES vidaus rinkos kainas su pasaulinėmis.

„Darbotvarkėje 2000“ intervencinė kaina nuo 2000 iki 2002 m. mažinama 15 proc. Išmokos už pasėlių plotą didinamos proporcingai intervencinės kainos mažinimui, taikant tą patį procentą, t. y. po 7,5 proc. kasmet. Augintojai, pateikę paraišką gauti išmoką už pasėlių plotą, 10

proc. savo ūkio žemės privalo atidėti pūdyti (angl. *set-aside*), o už šio įsipareigojimo vykdymą gausna kompensaciją. Šis reikalavimas netaikomas mažiems ūkiams (išauginantiems iki 92 t/metus). Reglamentas Nr. 1251/1999 taip pat sulygina daugumos kultūrų tiesiogines išmokas iki 63 eurų/t.

Kaimo plėtra

Vienas esmingiausių pokyčių, kuris išskiria šią reformą iš ankstesnių, yra tas, kad BŽŪP „Darbotvarkėje 2000“ buvo papildyta nauja kryptimi – kaimo plėtra. Nuo šiol ji tampa antrąja ES BŽŪP ašimi. Reglamente Nr. 1257/1999 sakoma, kad kaimo plėtros priemonės yra vykdomos kartu su kitais bendrosios žemės ūkio politikos instrumentais ir juos papildo, taip padėdamos siekti ES tikslų. Šiame reglamente numatomas priemonės galima suskirstyti į dvi grupes:

- priemonės, kurios buvo numatytos 1992 m. reformos (ankstyvas pasitraukimas į pensiją, agroaplinkosauga ir miškininkystė, dėmesys ūkininkaujantiems mažiau palankiose vietovėse);
- priemonės modernizuoti ir diversifikuoti ūkiams siekiant sukurti papildomas arba alternatyvias veiklos rūšis (papildomos investicijos į ūkius, jaunų ūkininkų išikūrimas, mokymas, investicijos į rinkodarą ir perdirbimą, miškininkystė, kitos alternatyvios veiklos).

Be to, numatyta, kad gali būti finansuojamos ir kitos veiklos, neįtrauktos į šias priemones, tačiau iš esmės yra priskirtinos kaimo plėtrai, pavyzdžiui, kaimų atnaujinimas ir paveldo išsaugojimas, amatų ir turizmo skatinimas.

BŽŪP 1999 m. reforma iš esmės buvo ankstesnių reformų tęsia „Darbotvarkėje 2000“ yra nuosekliai numatyta ir išskirta kaimo plėtra. Tai yra BŽŪP naujovė. Kita vertus, „Darbotvarkė 2000“ yra radikaliausia ES BŽŪP reforma nuo jos gyvavimo pradžios. Ji turėtų turėti teigiamą įtaką tolesnei BŽŪP raidai ir sudaryti sąlygas daugiafunkcinei, tausojančiai ir konkurencingai žemdirbystei plėtoti. „Darbotvarkė 2000“ taip pat padėjo pieno produktų rinkos reformos pamatus (šių produktų kainų mažinimo). Reforma įsigaliojo 2005 m.

BŽŪP vidutinės trukmės peržiūra ir 2003 m. reforma

Pagrindinis šios reformos tikslas buvo tiesioginių išmokų mokėjimo atskyrimas nuo gamybos (angl. *decoupling*) ir ūkio pajamų išmokų įvedimas (angl. *single farm payment*).

Ūkio pajamų išmokos (angl. *single farm payment*)

Ūkio pajamų išmokų dydis skaičiuojamas pagal 2000–2002 metų išmokų duomenis. Remiantis šiais duomenimis, buvo apskaičiuotos išmokų valstybėms viršutinės ribos. Šis mechanizmas įsigaliojo 2005 m. sausio 1 d. Tačiau senbuvėms duotas pereinamasis laikotarpis iki 2007 m. 10 senbuvė (Austrija, Belgija, Didžioji Britanija, Danija, Vokietija, Airija, Italija, Liuksemburgas, Portugalija ir Švedija) šį mechanizmą pradėjo taikyti iš karto, t. y. nuo 2005 m. sausio 1 d. Kitos (Graikija, Olandija, Prancūzija, Ispanija ir Suomija) pradės taikyti nuo 2006 m. Naujos narės prie šios sistemos turės prisijungti ne vėliau kaip iki 2009 m. Dvi naujos narės – Malta ir Slovėnija – jau nutarė šį mechanizmą įdiegti nuo 2007 m.

Ši reforma reiškia, kad parama ūkiams nebėra susieta su pagaminama produkcija, t. y. kad išmokos mokamos nepriklausomai nuo to, kiek ir ko ūkininkas gamina. Tai reiškia, kad ūkininkas gali gaminti ką nori ir kiek nori, tačiau jo gaminami produktai jau nebebus subsidijuojami. Šios ūkio pajamų išmokos skirtos ūkininko pajamoms palaikyti. Taip siekiama atskirti paramą nuo gamybos, mažinti žemės ūkio produktų rinkos iškrypimus. Šiuo atveju ūkininkai turės tapti tikrais verslininkais ir savarankiškai konkuruoti laisvoje rinkoje. Taigi ūkininko pajamų išmokos garantuos jam minimalias pajamas, o pardavęs pagamintą produkciją laisvoje rinkoje galės gauti papildomų pajamų. Tai turėtų būti tvirtas motyvas ieškoti būdų, kaip išvirtinti rinkoje, kartu garantuojant sau didesnes pajamas iš ūkio veiklos. Gamintojai bus priversti reaguoti į rinkos siunčiamus signalus ir gaminti tai, kas turi paklausą.

Vis dėlto ES valstybėms narėms palikta galimybė taikyti apribotas tiesiogines išmokas, tam kad palaikytų gamybą tam tikruose regionuose. Tas apribojimas jAVams yra iki 25 proc. nuo nustatytos nacionalinės viršutinės ribos iki 50 proc. už avis ir ožkas ir nuo 40 iki 100 proc. išmokoms už galvijus.

Vienkartinių ūkio pajamų išmokų taikymas reiškia, kad valstybėms narėms reiks spręsti klausimą, kaip šias išmokas padalinti. Galimi įvairūs būdai ir įvairios apskaičiavimo formulės. Tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad ne iki galo apgalvotas ir pagrįstas mechanizmas gali turėti didelę įtaką žemės kainai, pajamoms ir gamybos lygiui. D. Kelcho ir M. A. Normile'o nuomone, išmokų apskaičiavimas gali būti pagrįstas šiais pagrindiniais kriterijais:

- buvusias tiesiogines išmokas visos valstybės mastu padalinti po lygiai vienam hektarui ir mokėti ūkininkui nuo hektarų skaičiaus;

- buvusias tiesiogines išmokas visame regione padalinti iš hektarų skaičiaus ir atitinkamai mokėti šio regiono ūkiams;
- diferencijuoti išmokas už dirbamą žemę ir pievas;
- derinti tarp skiriamų išmokų regionui ir ūkio gaminamos produkcijos.

Ūkio pajamų išmokų mokėjimas siejamas su tam tikrais reikalavimais, t. y. ūkininkas turės laikytis tam tikrų sąlygų: išlaikyti laukus geros agrarinės būklės, laikytis gyvulių gerovės standartų, sanitarinių, aplinkosaugos ir maisto saugos reikalavimų. Geros agrarinės būklės žemė paprastai reiškia, kad ji nebus apleista ir joje nebus aplinkosaugos problemų (pvz., apsaugota nuo erozijos). Šios papildomos sąlygos ūkio pajamų išmokoms gauti yra vadinamos „kryžmine atitiktimi“ (angl. *cross-compliance*). Papildomi finansiniai ištekliai bus skirti tam tikriems aplinkosaugos reikalavimams įgyvendinti. Darbotvarkėje 2000 pūdyimų plotas buvo nustatytas 10 proc., tačiau dėl prasto 2002 m. derliaus dirvonuoti paliekamų žemių ploto reikalavimas buvo sumažintas iki 5 proc.

Jei nesilaikoma kryžminės atitikties sąlygų, ūkininkui ūkio pajamų išmokos gali būti sumažinamos. Aplaidumo atveju, sumažinama ne daugiau kaip 5 proc., o jei reikalavimų nesilaikoma pakartotinai – 15 proc. Reikalavimų nesilaikant tyčia mažinama ne mažiau nei 20 proc. ir net gali būti vienerius ar daugiau kalendorinių metų visiškai neskiriamos išmokos pagal vieną ar kelias pagalbos schemas. Neišmokėtos sumos gražinamos į EŽŪGOF, o 25 proc. tos sumos paliekamos valstybei narei. Taip valstybė skatina prižiūrėti, kad išmokos būtų mokomos sąžiningai. 2008 m. sausio 1 d. Europos Komisija turi pateikti raportą, kad ūkio pajamų išmokos išmokėtos.

Žemės ūkio produktų rinkų reguliavimo pokyčiai

2003 m. reformai įdiegus tam tikrus naujus BŽŪP pertvarkos mechanizmus, buvo iš naujo apsvaistytas ir kai kurių produktų rinkų organizavimas.

Tonos grūdų, kuriems taikomos intervencinės priemonės, intervencinė kaina – 101,31 euro. Intervencinė kaina kas mėnesį bus didinama po 0,46 euro/t. Tačiau buvo 50 proc. sumažintos išmokos už šių grūdų intervencinį saugojimą (nuo 1 euro iki 0,5 euro už toną). Buvusi tiesioginė išmoka 63 eurai/t, 2005 m. įtraukiama į ūkio pajamų išmokas.

Rugių intervencinis supirkimas visiškai panaikinamas. ES požiūriu, rugių intervencinės kainos panaikinimas buvo būtinas dalykas iki Lenkijos įstojimo į ES, nes Lenkija yra didelis rugių gamintojas ir intervencinė kaina būtų neabejotinai prisidėjusi prie didelių rugių atsargų kaupimo.

Už kietuosius kviečius numatytos tiesioginės 313 eurų/ha išmokos 2004 m., 291 euras/ha – 2005 m. ir 285 eurai/ha nuo 2006 m. Valstybės narės vis dėlto gali palikti tiesiogines išmokas iki 40 proc. nustatytos nacionalinės viršutinės ribos. Kai kuriuose regionuose 2005/2006 prekybos metais gali būti skirta papildoma parama, siekianti 46 eurų/ha.

Ryžių intervencinė kaina mažinama 50 proc. – nuo 298 iki 150 eurų/t, taip pat nustatomas kiekybinis intervencinių ryžių supirkimo apribojimas (75 tūkst. t per metus).

Už energetinius augalus mokama išmoka – 45 eurai/ha, tačiau nustatoma 1,5 mln. ha plotas už kurį ši kaina garantuojama. Jei šis plotas viršijamas, tai parama proporcingai mažinama.

Už baltyminius augalus nustatyta išmoka yra 55,57 euro/ha garantuojamo ploto – 1,4 mln. ha. Panašiai kaip ir energetinių augalų atveju, jei šis plotas viršijamas, tai proporcingai mažinama ir parama hektarui.

Nuo 2004 iki 2007 m. pieno gamintojai turi teisę gauti priemoką už pieną. Ji skiriama už kvotos toną. Priemokos dydis nustatomas pieno kvotą, išreikštą tonomis, dauginant iš 8,15 euro 2004 m., 16,31 euro – 2005 m., 24,49 euro 2006 ir 2007 m.

Parama už bulvių, skirtų krakmolui gaminti, auginimą pereinamuoju laikotarpiu (2004/2005 m.) sudaro 110,54 euro už toną krakmolo, o nuo 2005/2006 – 66,32 euro už toną krakmolo.

Priemoka mokama ir už riešutų auginimą. Jos dydis – 120,75 euro /ha. Riešutams auginti taip pat nustatomas garantuojamas plotas (800 tūkst. ha) ir jei šis plotas viršijamas, tai parama proporcingai mažinama. Bendrijos pagalba garantuojama, jei laikomasi nustatyto medžių tankumo ir minimalaus ploto. Kartu pagalbą gali skirti ir pati valstybė, kurios dydis negali viršyti 120,75 euro /ha per metus.

Kitų produktų kainoms 2003 m. reforma turės netiesiogę įtaką. Pavyzdžiui, už galvijieną augintojas gali gauti arba 100 proc. ūkio pajamų išmoką, arba ankstesnes tiesiogines išmokas.

2004 m. reforma apima cukraus ir specifinių Viduržemio jūros regiono produktų rinkas. Viduržemio jūros regiono produktams – alyvuogių aliejui, stalo alyvuogėms ir apyniams – dėl jų jaut-

rumo paliktas ilgesnis perėjimo laikotarpis. Tokiems produktams kaip tabakui ir medvilnei ūkio pajamų išmokų (*single farm payment*) mokėjimas įdiegiamas laipsniškai. Siekiant sumažinti eksportą ir eksporto subsidijas, cukraus rinkos reforma yra susijusi su intervencinio pirkimo panaikinimu. Cukraus rinkos reforma cukrinių runkelių augintojams taip pat įdiegia ir kitą paramą, nesusijusią su gamyba (*decoupling*).

Ši reforma įteisino naujus paramos instrumentus ir sumažino kai kurių produktų kainas, tačiau produktų, kurių kaina yra didesnė už pasaulinę, kainų intervencija vis dar išlieka svarbiu ES BŽŪP instrumentu. Reforma nepanaikina visų prekybos trukdžių ir išlaiko eksporto subsidijas perteklinei produkcijai (laikantis PPO limitų).

Kaimo plėtros stiprinimas

Ekonominio aktyvumo palaikymas kaimo vietovėse yra pagrindinis „Darbotvarkės 2000“ prioritetas. Dugiausia tai susiję su naujų šalių – ES narių priėmimu, kuriose žemės ūkis užima svarbią vietą ekonomikose. Tad tolesnė politika, palaiškanti kainas ir skatinanti gamybą, Europos Sąjungai yra akivaizdžiai nenaudinga. Kaimo plėtra toliau skatinama remiantis „Darbotvarkės 2000“ nustatytomis kryptimis. Komisija savo vidutinės trukmės pranešime pasiūlė išplėsti papildomų priemonių taikymo sritį siekiant užtikrinti didesnę maisto saugą ir kokybę, padėti ūkininkams prisitaikyti prie sudėtingų standartų ir skatinti gyvulių gerovę. Atsižvelgiant į tai 2003 m. buvo patvirtintos šios papildomos priemonės:

- maisto kokybės gerinimo priemonės, apimančios tradicinius ir sertifikuotus žemės ūkio produktus ir maisto patiekalus, ekologinės gamybos produktai, vyno gamyba specifiniuose regionuose. Pagal šią priemonę gali būti remiamos ir nacionalinės priemonės, atitinkančios ES kriterijus. Ūkininkai, dalyvaujantys šioje programoje, gali gauti paramą (iki 3000 eurų per metus) 5 metus.
- parama prisitaikymui prie standartų. Ši parama susideda iš dviejų dalių. Pagal pirmąją dalį parama bus teikiama ūkininkams, diegianties atitinkamus ES standartus (aplinkosaugos, gyvūnų gerovės). Parama gali būti teikiama 5 metus neviršijant 10 000 eurų per metus. Antroji šios priemonės dalis apima paramą, susijusią su konsultavimo paslaugų, pristatytų siekiant gerinti „kryžminės atitikties“ reikalavimus, dalies išlaidų padengimą. Kompensuojama dalis gali

siekti iki 80 proc., bet neviršyti 1500 eurų. – gyvulių gerovės priemonė plečiama ir taikoma tiems ūkininkams savanoriams, kurie ne trumpiau kaip 5 metus taikys aukštesnius gyvulių gerovės standartus, nei reikalaujama. Parama gali siekti iki 500 eurų už gyvulį per metus, priklausomai nuo turėtų papildomų išlaidų ir netektų pajamų.

- parama jauniems ūkininkams įsikūrti didinama nuo 25000 eurų iki 30 000 eurų.
- parama įgyvendinant „Natura 2000“.
- parama miškininkystei plečiama įtraukiant ir valstybinius miškus į šią programą.
- parama ūkininkaujantiems mažiau palankiose vietovėse susijusi su išmokų už ha didinimą.

Prie kaimo plėtros stiprinimo priemonių prisideda ir moduliacijos įvedimas, t. y. dalies lėšų skirtų garantijų daliai, bus perleidžiama į orientavimo dalį ir naudojama kaimo plėtrai.

Moduliacija

Nuo 2005 iki 2012 m. tiesioginės išmokos bus laipsniškai mažinamos: 3 proc. – 2005 m., 4 proc. – 2006 m., nuo 2007 m. – kas 5 proc. kasmet. Taigi sutaupytos lėšos bus paskirstomos valstybėms ES narėms ir naudojamos kaimo plėtrai. Europos Komisijos vidutinės trukmės peržiūroje buvo siūloma įvesti lengvatą mažiems ūkiams, dėl kurios jie taptų nebeprisklausomi nuo moduliacijos. Pagal tą lengvatą 75 proc. ūkininkų būtų nepavaldūs moduliacijai. Tačiau, matyt, dėl valstybių, kuriose vyrauja stambūs ūkiai, prieštaravimo, tos lengvatos buvo atsisakyta. Dabar kiekviena valstybė narė, lėšų, sutaupytų taikant moduliaciją, atgaus ne mažiau kaip 80 proc., o atskirais atvejais ši dalis gali siekti iki 90 proc. Taip siekiama sumažinti neigiamą finansinį poveikį. Smulkūs ūkiai gali gauti papildomą finansinę išmoką, kurios dydis bus proporcingas negautoms įplaukoms dėl tiesioginių išmokų mažėjimo. Moduliacija nebus taikoma naujose valstybėse narėse tol, kol tiesioginės išmokos nepasieks senbuvių lygio. Taigi naujose valstybėse narėse tiesioginės išmokos kol kas laipsniškai nebus mažinamos.

Finansinė disciplina

Vienas esmingiausių BŽŪP kritikos objektų yra didelė finansinė našta ES biudžetui. Didžiausią EŽŪGOF dalį sunaudoja Garantijų dalis, skirta tiesioginėms išmokoms ir atitinkamoms kainoms palaikyti. Iš šios garantijų dalies

finansuojama BŽŪP „1-oji ašis“. Kaimo plėtra įvardijama kaip BŽŪP „2-oji ašis“ ir yra finansuojama iš EŽŪGOF Orientavimo dalies.

Planuodama „Darbotvarkę 2000“ Berlyno Europos viršūnių taryba numatė BŽŪP įgyvendinti 2000–2006 m. skirti 40,5 mlrd. eurų, neįskaitant kaimo plėtros ir veterinarinių priemonių, kurioms numatyta papildomai 14 mlrd. eurų. Buvo nuspręsta taupyti ir neviršyti esamos ribos. Todėl Taryba paprašė Komisijos stebėti išlaidas ir pateikti atitinkamus pasiūlymus, jei jos didėtų. Komisija, atlikusi stebėjimus ir atsakydama į paklausimą, daro išvadą, kad toliau siekiant numatytų politikos tikslų nustatyta riba nebus peržengta.

BŽŪP reforma ir naujos ES narės

Išsiplėtus ES ši reforma įsigalios ir naujose narėse, tačiau ji bus taikoma skirtingai. Stojimo derybose buvo suderėta, kad ūkio pajamų išmokų dydis naujose valstybėse narėse sudarys tik 25 proc. ES-15 lygio 2004 m. ir kils po 5 proc. kas metai iki 2013 m., kol pasieks 100 proc. ES lygio. Naujų narių vyriausybėms prie tų išmokų leista pridėti dar iki 30 proc. iš nacionalinio biudžeto. Tai reiškia, kad ūkio pajamų išmokos gali sudaryti iki 55 proc., palyginti su ES-15. Naujųjų narių ūkio pajamų išmokos bus vistiek daug mažesnės, nes išmokos bus skaičiuojamos remiantis 1995 – 1999 metų duomenimis. Jokia paslaptis, kad šis laikotarpis daugeliui naujųjų narių yra ekonomikos transformacijos laikotarpis nuo centrinio planavimo į rinkos ekonomiką ir dėl to rodikliai yra daug prastesni nei galėtų būti. Taigi bet kokių atveju naujos valstybės narės gaus mažesnes išmokas nei ES-15 ir apsunkins jų konkurencinį potencialą bendrojoje ES šalių rinkoje. Antra vertus, iš karto taikant ES senbuvų šalių dydžio išmokas naujose narėse čia gali susiformuoti „pasitenkinimo susiklosčiusia būkle“ sindromas, kuris neskatintų ūkio subjektų restruktūrizacijos, modernizavimo ir taip atitolintų naujų narių žemės ūkio pažangą.

Išvados

Europos Bendrijos (vėliau Europos Sąjungos) BŽŪP politika sėkmingai įgyvendino pirmojo laikotarpio tikslus: apsirūpino žemės ir maisto ūkio produktais bei padidino ūkininkų pajamas. Tačiau laikui bėgant ši politika sukėlė žemės ūkio gaminių perteklių ES šalyse, padidino ES biudžeto išlaidas BŽŪP įgyvendinti, atskyrė ES nuo laisvos prekybos žemės ūkio

produktais, dėl to sumažėjo ES šalių žemės ūkio konkurencingumas ir nukentėjo vartotojai.

Daugelį dešimtmečių besitęsiančios BŽŪP reformos, nors ir laipsniškai įgyvendinamos, ES šalių žemės ūkį kreipė konkurencingumo didinimo linkme, tačiau šių šalių žemės ūkis pasilieka vienas labiausiai remiamų pasaulyje.

Visos BŽŪP reformos susijusios su žemdirbių pajamų garantavimu, nors metodai laipsniškai kito: vietoje tiesioginių išmokų už gaminamą produkciją (tai neretai skatino nepagrįstą gamybos intensyvumą), laipsniškai pereinama prie ūkininkų pajamų palaikymo politikos.

BŽŪP reformą liberalizacijos ir dereguliacijos linkme paskatino naujų šalių, ypač turinčių žemės ūkio sektorių, įsiliejimas į ES, taip pat Pasaulinės prekybos organizacijos spaudimas. Dėl to ateityje prognozuojamas didesnis ES žemės ir maisto ūkio sektoriaus atvirumas. Tai mažins paramos žemės ūkiui mastą, tačiau gerins vartotojų padėtį.

Europos Komisija ir toliau rūpinasi žemdirbių pajamų garantavimu. Tai buvo viena iš pagrindinių priežastčių, lėmusių dideles žemės ūkio produkcijos kainas Europoje, bei didelę finansinę naštą ES biudžetui. Šis tiesioginis rūpinimasis žemdirbių pajamomis leidžia teigti, kad Komisijos požiūris į rinką orientuotą žemės ūkį išlieka ribotas. Tai gali būti tolesnio žemės ūkio rinkos iškraipymo prielaida. Šią išvadą sustiprina palikta intervencinio pirkimo galimybė kritiniais atvejais.

Kaimo plėtra tampa BŽŪP antrąja ašimi. Be jos vargu ar būtų galimas konkurencingas ES žemės ūkis nesiimant drastiškų reformų. Kaimo plėtra leidžia nutraukti dalį darbo jėgos ir žemės ūkio ploto iš gamybos nesukeliant socialinės įtampos kaime. Ji yra gelbėjimosi ratas smulkiems ir nekonkurencingiems ūkiams, kartu leidžia plėstis ir stiprėti perspektyviems ūkiams.

Literatūra

1. Paulikas V. *Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika ir administravimas*: monografija. – Vilnius: LTU, 2002.
2. Tracy M. *Maisto pramonė ir žemės ūkis rinkos ekonomikos sąlygomis. Žemės ūkio politika Europos Sąjungoje*. – Briuselis, Vilnius: Diemedis, 1998.
3. Grant W. *The Common Agricultural Policy*. – St. Martin's Press, 1997.
4. Kelch D., Normile M. A. *CAP Reform of 2003–2004*. USDA, 2004. – www.ers.usda.gov/publications/WRS0407/wrs0407.pdf

5. Analysis of the 2003 CAP Reform. – OECD, 2004. – www.oecd.org/dataoecd/62/42/32039793.pdf
6. Komisijos informacinis leidinys dėl „Darbotvarkės 2000“. Europe’s Agenda 2000. Strengthening and widening the European Union. http://europa.eu.int/comm/agenda2000/public_en.pdf
7. Factsheet: Rural Development in the European Union, 2003. – <http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/publi/fact/rurdev2003/en.pdf>
8. Komisijos pranešimas pateiktas Tarybai ir Europos Parlamentui. Bendrosios žemės ūkio politikos Vidutinės trukmės peržiūra. Briuselis, 2002 m. liepos mėn. 10 d.

Teisės aktai

1. TARYBOS REGLAMENTAS (EB) Nr. 1254/1999 dėl bendro galvijienos rinkos organizavimo.
2. TARYBOS REGLAMENTAS (EB) Nr. 1255/1999 dėl bendro pieno ir pieno produktų rinkos organizavimo.
3. TARYBOS REGLAMENTAS (EB) Nr. 1256/1999 iš dalies pakeičiantis Reglamentą (EEB)

- Nr. 3950/92, nustatantį papildomą mokesčių pieno ir pieno produktų sektoriuje.
4. TARYBOS REGLAMENTAS (EEB) Nr. 1251/1999 dėl tam tikrų lauko kultūrų augintojų paramos sistemos sukūrimo.
5. TARYBOS REGLAMENTAS (EB) Nr. 1257/1999 dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai ir iš dalies pakeičiantis bei panaikinantis tam tikrus reglamentus.
6. TARYBOS REGLAMENTAS (EB) Nr. 1782/2003, nustatantis bendrąsias tiesioginės paramos schemų pagal bendrą žemės ūkio politiką taisykles ir nustatantis tam tikras paramos schemas ūkininkams.
7. TARYBOS REGLAMENTAS (EB) Nr. 1784/2003 dėl bendro grūdų rinkos organizavimo.
8. TARYBOS REGLAMENTAS (EB) Nr. 864/2004, iš dalies pakeičiantis reglamentą (EB) Nr. 1782/2003, nustatantį bendrąsias tiesioginės paramos schemų pagal bendrą žemės ūkio politiką taisykles ir nustatantis tam tikras paramos schemas ūkininkams bei pritikantis jas dėl Čekijos Respublikos, Estijos, Kipro, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Maltos, Slovakijos, Slovėnijos ir Vengrijos stojimo į Europos Sąjungą.

Gediminas Kazėnas

Reform of EU Common Agricultural Policy

Summary

Agricultural policy in the EU project was one of the most important parts. That caused several reasons. Intensively supported EU agriculture developed very fast, what caused, that setted tasks were achieved and EU faced surpluses of agricultural products. In the same time there come into being very influenceive lobby group representing interests of farmers, which actively opposed to any more radical reform.

Created market organisation measures caused, that EU market of agricultural products were isolated from cheapest products of the rest of the world and surpluses could be sold only with high subsidies. That made EU agrucultural policy very expencive and dissatisfaction rose inside EU and from trade partners. It was obvious, that EU common agricultural policy needs reforms.

First significant and efective reforms were in 1992. Later – „Agenda 2000“, which was based on previos reforms, but more radical with clear link to rural development.

Gediminas Kazėnas – Mykolo Romerio universiteto, Valstybinio valdymo fakulteto, Europos Sąjungos katedros lektorius, žemės ūkio ekonomikos daktaras, teisės magistras

Telefonas (8~5) 2714552

Elektroninis paštas gkazen@mruni.lt

Straipsnis įteiktas 2005 m. gegužės mėn.; recenzuotas; parengtas spausdinti 2005 m. lapkričio mėn.